

CONSIDERAȚII GENERALE PRIVITOARE LA PREZENȚA SCITICĂ ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC

Apariția în spațiul carpato-dunărean a acestui grup constituie unul din fenomenele etno-culturale constatate în Hallstatt-ul

secolul al VI-lea î. de Chr și prima jumătate a secolului al V-lea î. de Chr. (600- 450 î. de Chr.), aceasta fiind perioada de cristalizare, de sinteză treptată, în urma căreia a rezultat civilizația geto-dacică. Existența acestui grup în spațiul românesc ridică o serie de probleme, privind caracterul său străin, intrusiv și originea sa scito-iranică, fapt evidențiat prin comparație cu populația autohtonă. Acest caracter străin se evidențiază, de asemenea, prin ritul și ritualul funerar practicat, precum și prin stilul animalier atestat pe diferitele obiecte de podoabă, piese de tolbă și de harnașament. Evoluția necropolelor scitice va demonstra asimilarea grupului de către masa populației autohtone.

Întreaga prezentare a grupului scitic se v populației autohtone, atât din spațiul intracarpatic, cât și din cel extracarpatic, în acest mod încercându-se și trasarea căilor de pătrundere în Depresiunea Transilvaniei a acestui grup. Avându-se în vedere că atât în interiorul Carpaților cât și în exteriorul lor, cultura materială a grupului scitic este cunoscută doar din descoperirile funerare sau de piese disparate, necunoscându-se nici o așezare scitică în acest spațiu, comparațiile și analogiile se vor face pe baza inventarului funerar dintr-un număr de necropole scitice, ca cele de la Băița (Vasiliev 1976a), Blaj (Vasiliev 1972), Ciumbrud (Ferenczi 1965; 1969) etc., și autohtone, ca cele de la Bârsești (Morintz 1957; 1960), Ferigile (Vulpe 1967), Sanislău II (Németi 1972), Uioara de Sus (Vasiliev 1999) etc. Acestor necropole li se adaugă descoperirile de morminte izolate sau diferite piese, care jalonează existența și evoluția atât a grupului scitic, cât și a populației autohtone.

Un prim aspect ce trebuie subliniat este originea acestui grup. Analiza ritului, a ritualului și a inventarului funerar și analogiile pe care le prezintă cu spațiul scitic de la nordul Mării Negre, pe de o parte, și diferențele majore ale acestor elemente față de cultura autohtonă contemporană, pe de altă parte, vin să evidențieze și să demonstreze originea străină a grupului infiltrat pe valea Mureșului, origine ce își găsește cele mai bune analogii, uneori până la identitate, în lumea scito-iranică nord-pontică.

Opinia conform căreia mormintele de înhumatie din Transilvania ar aparține unei enclave scitice, a fost argumentată mai întâi de Vasile Pârvan în "Getica" (Pârvan 1982, 10), opinie susținută apoi de noile descoperiri, precum și de o serie de cercetători. Caracterul străin al grupului este subliniat și de faptul că nu are antecedente în Ha.C transilvănean, și nici corespondențe în grupele contemporane de pe teritoriul României. Infiltrarea grupelor scitice înspre vest s-a făcut pe mai multe căi care au fost intuite pentru prima dată de Vasile Pârvan, și anume prin pasurile Carpaților Orientali în Transilvania, prin Carpații nordici în Câmpia Tisei, și pe valea Dunării prin sudul Carpaților Meridionali, Oltenia și Banat (Pârvan 1982, 11).

Calca cea mai bine atestată, în momentul de față, este cea din Moldova, jalonată de un număr de descoperiri care se tot înmulțesc. Dintre aceste descoperiri menționăm mormântul de înhumatie de la Cimbala (Căpitanu 1968, 69), care a fost datat, pe baza analogiilor cu spațiul transilvan (necropolele de la Ciumbrud și Simeria) între sfârșitul secolului al VI-lea î. de Chr. și începutul secolului al V-lea î. de Chr. Deosebirile de rit, ritual și inventar ale acestui mormânt scitic, se pot observa prin comparație cu un mormânt autohton contemporan, de la Recea, mormânt de incineratie posibil cu depunere în urnă care a fost datat pe baza analogiilor ceramicii cu cea de la Bârsești și Ferigile spre sfârșitul secolului al VI-lea și începutul secolului al V-lea î. de Chr. (Buzdugan 1968, 73, 75). Astfel, situația din Transilvania poate fi constatată și în Moldova, zonă unde cercetările nu au fost atât de asidue descoperirile fiind în mare majoritate incidentale. Aceste descoperiri constau, în general, din pumnale de tip akinakes, asemeni celor de la Ghindăoani (Mitrea 1969, 453-456) și Măcișeni (Palade 1964, 488), fiind descoperite însă și alte tipuri de obiecte, asemeni cazanului de bronz de la Iacobeni-Dângenii (Rață 1966, 351-353).

Tot în sudul țării, însă în Dobrogea, prezența unei grupe scitice contemporane cu cele din Moldova și Transilvania a fost atestată prin descoperirea uneltei de orfăurărie de la Pârjoaia (Culică 1967, 677, 680, 681) și a cazanului scitic de la Castelu (Aricescu 1965, 565-570). Numărul redus de descoperiri scitice în aceste zone a fost pus pe seama unei dominații vremelnice a sciților, sfârșind prin a fi asimilați, sau pe seama unei locuiri mai puțin intense, datorată existenței unor triburi sau uniuni de triburi getice (Marinescu 1972, 27-28), capabile să ridice puternice cetăți de pământ asemeni celei de la Stănțești (Florescu 1971, 105).

Prezența acestor mărturii de cultură materială diferite de cea autohtonă, a ridicat problema originii etnice a triburilor care o aduc în spațiul românesc la începutul secolului al VI-lea î. de Chr. Nominalizările și apartenențele etnice s-au făcut pe baza operei lui Herodot, prin cele mai diferite și diverse interpretări. Fedorov, acceptând denumirea de agatârș a grupului ce va pătrunde în Transilvania, îl identifică cu tyragetii, populație getică ce locuia în preajma Tyrasului. Acceptând relatările lui Herodot conform cărora regiunea din zona Nistrului în secolul al V-lea î. de Chr. făcea parte din Sciția, tribul tyragetilor s-ar fi aflat în acel moment sub dominație scitică. Aceștia, migrând pe valea Mureșului, ar fi adus cu ei în această zonă o cultură tracică, însă contaminată de cea scitică (Fedorov 1959, 371-372).

O linie mai radicală o reprezintă cercetătorii care nu acceptă o prezență scitică efectivă nici în Moldova și nici în Transilvania, considerând că materialele de factură scitică din aceste zone se datorează influenței culturale (Popescu 1958, 31) pe care au exercitat-o sciții din nordul Pontului. Acceptarea acestei teorii ridică, însă, unele probleme, cum ar fi ritul funerar al populației autohtone care conform acestei ipoteze ar trebui să se schimbe în decurs de câteva sute de ani de la incinerarea specifică în epoca bronzului la înhumare în Ha.D, și din nou la incinerare la începutul La Tène-ului (Vasiliev 1980, 139). Este puțin probabil ca un element atât de rigid ca ritul funerar, legat de puternice credințe mistico-religioase să se schimbe în urma unei influențe exercitate dintr-o zonă destul de îndepărtată, adoptând inclusiv cultura materială a populației care își manifestă influența. Această teorie, nu poate explica nici dispariția totală a culturii adoptate, elemente scitice neregăsindu-se în cultura autohtonă în perioada imediat următoare hallstatt-ului târziu (Vasiliev 1980, 139).

O direcție conciliantă, de mijloc, propun o serie de cercetători, care acceptă o prezență efectivă a unui grup scitic de origine estică, grup acceptat și sub denumirea de agatârș (Marinescu 1972, 29), în spațiul transilvan și moldav. Aceștia sunt plasați mai întâi în Moldova, de unde au migrat spre vest (Mihăilescu-Bârliba 1976, 116), sau au părăsit Moldova în urma evenimentelor din 514 î. de Chr. (Marinescu 1972, 29). Teoria încearcă să explice atât identitatea materialelor de caracter scitic existente de o parte și de alta a Carpaților, cât și o posibilă plasare a graniței dintre sciți și agatârși pe Prut (Marinescu 1972, 29; Mihăilescu-Bârliba 1976, 116).

Pentru combaterea unei prezențe efective a unui grup scitic în spațiul intracarpatic s-au invocat studiile antropologice efectuate pe materialele de la Cristești și Bratei (Vulpe 1989, 67). Rezultatele analizei antropologice au demonstrat că ambele crani studiate aveau trăsături europoide, fără vreun amestec mongoloid (Crișan 1964, 82; Necrasov, Botezatu 1960, 28). Când a fost invocat acest criteriu de departajare etnică între autohtoni și sciți, probabil nu s-a avut în vedere faptul că analizele efectuate în spațiul răsăritean, au demonstrat că "niciodată craniile de sciți nu prezentau trăsături mongoloide, fiind din punct de vedere etnic, populații europoide, fără vreun amestec cu alte rase fundamentale" (Maximilian 1959, 51). De asemenea, s-a constatat că în cadrul populațiilor scitice și scito-sarmatice nu există o omogenitate tipologică, ci doar o oarecare grupare a tipurilor pe regiuni (Crișan 1964, 83; Maximilian 1959, 51). Din cele prezentate mai sus rezultă că populațiile iraniene nu prezintă caractere mongoloide și nici o omogenitate de tipuri în cadrul unui grup, fapt care pare să fie verificat și în cazul enclavei scitice din Transilvania.

În relație cu grupul scitic din spațiul intracarpatic a fost pusă cultura materială de caracter scitic din Câmpia Tisei, reprezentată prin necropola de la Szentes-Vekerzug. Párducz presupunea, în momentul publicării materialelor din respectiva necropolă, că pătrunderea în spațiul ungar a unui grup scitic s-a făcut prin Transilvania, cele două culturi fiind legate prin majore similitudini (Párducz 1954, 73). La o analiză mai atentă a situațiilor prezente în Câmpia Tisei și pe valea Mureșului deosebiriile sunt însă evidente. În privința ritualului în necropola de Szentes-Vekerzug se constată incinerarea în urnă în M.55 (Párducz 1954, 35), precum și morminte de cal - în M.32 (Párducz 1954, 32); ambele practici lipsesc din necropolele din Transilvania. La deosebirile de ritual se adaugă și cele din cultura

materială. Astfel, în mormintele din Transilvania nu se regăsesc cerceii cu cap de șarpe stilizat în M.33 (Pârducz 1954, 32 și fig. 13), lipsind și ceramica lucrată la roată constatată în M.103 (Pârducz 1955, 2 și pl. XIII/10). Deosebirile dintre cele două grupuri duc la aserțiunea lui Vasile Pârvan, conform căreia calea de pătrundere a sciților în Câmpia Tisei a fost prin Carpații nordici și nu prin Transilvania. Deosebirile care apar între grupul din spațiul transilvan și cel ungar se datorează și perioadelor diferite în care pătrund, precum și contactului cu medii autohtone diferite; aceste medii diferă nu numai între ele dar și de lumea scitică nord-pontică (Vasiliev manuscris, 8). Astfel, ipoteza lui M. Pârducz, conform căreia grupul scitic din Transilvania a migrat spre Câmpia Tisei, fapt pe care cercetătorul îl explică prin numărul redus de morminte de incinerare existente în spațiul transilvan, datorat în opinia sa, timpului scurt pe care l-a petrecut în această zonă (Pârducz 1954, 73-74), nu se verifică.

Cronologia existenței enclavei scitice din Transilvania, adică momentul penetrării și acela al asimilării grupului de către populația autohtonă, asemenea atribuirii etnice a acesteia, a beneficiat de-a lungul timpului, în funcție de interpretări și de quantumul descoperirilor din diferite zone, de mai multe puncte de vedere. Astfel, în *Getica* Vasile Pârvan data grupul de pe valea Mureșului în secolul al VII-lea î. de Chr. (Pârvan 1982, 9), datare care astăzi nu mai corespunde realității.

În urma descoperirilor de la Szentes-Vekerzug, M. Pârducz propunea ca moment al pătrunderii sciților în Transilvania anii 570-560 î. de Chr., iar în Câmpia Tisei în a doua jumătate a secolului al VI-lea î. de Chr., respectiv între anii 550-530 î. de Chr. (Pârducz 1965, 226).

Pe baza analizei fibulelor aflate în diferite morminte scitice din Transilvania, I. H. Crișan, împărțea descoperirile de caracter scitic în două grupe: în prima grupă, plasată în prima jumătate a secolului al VI-lea î. de Chr., includea necropola de la Tg. Mureș și mormintele de la Cipău, Gâmbaș, Proștea Mică, Sf. Gheorghe etc., iar a doua grupă, plasată în a doua jumătate a secolului al VI-lea, dar mai sigur în prima jumătate a secolului al V-lea î. de Chr. cuprindea necropola de la Simeria (Crișan 1965a, 143). În prima grupă de morminte Crișan data și necropola de la Ciumbrud (Crișan 1967, 441), punct de vedere la care aderă și Șt. Ferenczi plasând necropola la începutul sau în primul sfert al secolului al VI-lea î. de Chr. (Ferenczi 1969, 25).

Creionând un spațiu al unei culturi traco-scitice ce cuprindea sudul Slovaciei, sudul Ungariei, România și Bulgaria, M. Dušek considera ca perioadă de dezvoltare a acestei culturi anii 550-350/300 î. de Chr., contactul cu populațiile scitice având loc la începutul acestei perioade deci aproximativ în a doua jumătate a secolului al VI-lea î. de Chr. în zona Moldovei (Dušek 1964, 293), ceea ce duce la concluzia că în spațiul intracarpatic materialele de factură scitică s-ar data după mijlocul secolului al VI-lea î. de Chr.

Adept al unui cerc cultural asemănător celui trasat de M. Dušek, dar denumit traco-agnetar Al. Vulpe admite existența unor elemente iranice de proveniență răsăriteană în spațiul intracarpatic, elemente pe care le cuprinde sub numele de "grup Ciumbrud" (Vulpe 2001, 338, 409-410). Prin paralelizări ale materialului mormintelor de caracter scitic din Transilvania cu cele din mormintele de la Ferigile, Al. Vulpe datează "tipul Ciumbrud" în a doua jumătate a secolului al VI-lea și la începutul secolului al V-lea î. de Chr., adică între anii 550-450 î. de Chr. (Vulpe 1970, 200), datare pe care o menține în urma unor noi analize privind sensul de citire al mormintelor din necropola de la Ferigile (Vulpe 1979, 110-111).

În urma unor minuțioase analize și paralelizări a materialului descoperit în mormintele de înhumare din Transilvania cu cele din nordul Pontului, V. Vasiliev va stabili atât cronologia grupului din spațiul intracarpatic, cât și eșalonarea evoluției unor necropole sau morminte scitice în acest spațiu (Vasiliev 1976, 101-102). Astfel data de început a existenței enclavei scitice în Transilvania este plasată la începutul secolului al VI-lea î. de Chr., pe baza unor materiale de factură clar arhaică, iar momentul asimilării ei de către masa populației autohtone, la mijlocul secolului al V-lea î. de Chr., avându-se în vedere că după această limită materiale de factură scitică nu mai sunt atestate (Vasiliev 1976, 104; 1976a, 28).

În comparație cu teritoriul extracarpatic, unde materialele scitice au un caracter sporadic și de multe ori incidental, situația Transilvaniei este diferită, avându-se în vedere faptul că în această zonă au fost săpate sistematic o serie de necropole, ceea ce permite o periodizare mai obiectivă a existenței grupului intrusiv.

Avându-se în vedere numărul mic de morminte cronologizate cu ajutorul metodei stratigrafiei verticale nu s-a putut face. Însă alte concluzii se pot trage din această caracteristică, și anume faptul că necropolele s-au constituit într-o perioadă scurtă de timp, datorită unor locuri de scurtă durată, pendulante în spațiul intracarpatic (Vasiliev 1980, 125). Omogenitatea necropolelor face posibilă separarea lor cronologică, în necropole de caracter arhaic și necropole post-arhaice, în care se poate observa o evoluție în cadrul diferitelor categorii de inventar. Această evoluție arată că enclava scitică din Transilvania atinge faza clasică a culturii scitice, fază pe la mijlocul căreia își încheie existența.

Tot pentru o datare timpurie a momentului pătrunderii acestui grup pledează și două elemente legate de cultura autohtonă, și anume prezența în unele morminte timpurii din Transilvania a ceramicii canelate-strachina invazată cu caneluri oblice pe umăr din M.3 de la Blaj (Vasiliev 1972, 26) și a vasului bitronconic cu proeminențe "corn" din M.2/1968 de la Blaj (Vasiliev 1972, 26)-precum și a câtorva fibule de tip "ochelari", caracteristice culturii autohtone încă din Ha.C, însă străine celei scitice nord-pontice (Vasiliev 1980, 128).

Ritul și ritualul atestat în necropolele scitice din Transilvania pot de asemenea indica pătrunderea timpurie, în epoca arhaică, a grupului. Poziția chircită a scheletelor asemeni celor din M.3/1938 de la Blaj (Moga 1939-1942, 77) și din M.1/1968 tot de la Blaj (Vasiliev 1972, 22), precum și a celui de la Războie

lumii scitice în grupele cele mai vechi; acest lucru indică și datarea timpurie a necropolei de la Blaj.

Lipsa sacrificiului ritual, precum și a mormintelor cu cal sau de cai, pledează pentru o încadrare cronologică timpurie a grupului în discuție. Luată ca o dovadă a nescittismului mormintelor de înhumare din aria intracarpatică a României, acest fapt indică caracterul arhaic al grupei scitice pătrunsă, deoarece sacrificiul ritual și înhumarea cailor întregi sunt elemente de ritual caracteristice mormintelor bogate din faza clasică a culturii scitice; specific grupelor timpurii de la nordul Pontului este obiceiul reprezentării simbolice a calului prin piese de harnașament obicei de altfel bine reprezentat și în mormintele de înhumare din Transilvania (Vasiliev 1980, 129).

Existența unui inventar funerar cu caracter arhaic (variantele de akinakes-uri și vârfuri de săgeți, precum și cochiliile Kauri, mărgeluțele de caolin, oglinzile de tip nomad etc.) și reprezentările animaliere de stil arhaic, duc la fixarea unei perioade de început timpurii a enclavei scitice din Transilvania.

Momentul pătrunderii acestui grup este documentat de descoperirile scitice de la nordul Mării Negre, precum și de unele evenimente istorice petrecute la sfârșitul secolului al VII-lea î. de Chr. și începutul secolului al VI-lea î. de Chr. Infiltrarea grupului după anul 600 î. de Chr. este susținută de lipsa săgeților cimariene în descoperirile scitice din Transilvania, săgeți care dispar la nordul Pontului în jurul anului 600 î. de Chr. (Vasiliev 1980, 130, nota 715). Evenimentele istorice care sunt legate de mișcările de populații scito-iranice, sunt raidul întreprins în Asia anterioară, precum și înfrângerea coaliției din care făceau parte și triburi scitice, de către mezi, lucru care a dus la revenirea scitilor la nordul Pontului, revenire care a dus la confruntări cu grupele scitice rămase aici (Herodot I, 106; IV, 1, 3-4).

La nordul Mării Negre perioada arhaică durează până prin al treilea sfert al secolului al VI-lea î. de Chr., când este sesizabilă o evoluție în cultura materială. Acestei perioade îi aparțin, din spațiul intracarpatic, necropolele de la Aiud, Blaj, Cipău, Teiuș, Tg. Mureș, urmându-le tot în cadrul aceleiași perioade necropolele de la Ciumbrud, Cristești și Ozd, precum și mormintele de la Delenii, Deva, Frata, Sf. Gheorghe etc.; inventarul acestor descoperiri are caracter arhaic, dar nu cuprinde elemente pregnant arhaice (Vasiliev 1980, 131).

Evoluția în cultura materială a enclavei scitice din Transilvania s-a făcut cu o oarecare întârziere, avându-se în vedere relativa izolare de nordul Pontului, evoluție care a fost atenuată și de durata scurtă de existență a enclavei în spațiul intracarpatic, căpătând o coloratură proprie, cum ar fi apariția akinakes-urilor hibride. Trecerea de la faza arhaică la cea clasică este cel mai bine vizibilă în evoluția formei săgeților. La nordul Pontului perioada clasică durează până către sfârșitul secolului al V-lea î. de Chr. În Transilvania combinația săgeților arhaice cu cele specifice perioadei clasice, ceea ce marchează trecerea la faza clasică, apare la Gâmbaș (Vasiliev 1980, 131).

Necropola care marchează și definește perioada finală a existenței enclavei scitice în spațiul transilvan este cea de la Băița. Aici, o serie de elemente, precum cele de rit (predominarea incinerăției)

și de inventar (tipuri evoluate de akinakes-uri, inclusiv variante hibrid, lănci, săgeți) precum și adoptarea stilului geometric atestat pe gorythos-urile din M.7 (fig.VI) și 10 de la Băița (Vasiliev 1976a, 53, 55), duc atât la o încadrare mai târzie a necropolei, cât și la verificarea aserțiunii lui Herodot, conform căreia la mijlocul secolului al V-lea î. de Chr. enclava scitică de pe Maris era în curs de tracizare. Începutul necropolei este plasat în primul sfert al secolului al V-lea î. de Chr. în vreme ce limita ei finală nu depășește mijlocul secolului al V-lea î. de Chr. (nici o categorie de inventar sau analogie, atât cu nordul Pontului cât și cu cultura autohtonă nu indică o datare care să depășească această limită (Vasiliev 1980, 132). Un caracter post-arhaic au și mormintele de la Blandiana, M.2 de la Batoș și cel de la Comlod (Vasiliev 1980, 132).

Faptul că în Transilvania nu au apărut morminte sau materiale caracteristice lumii scitice care să-și găsească analogii la nordul Pontului, și care să depășească cronologic mijlocul secolului al V-lea î. de Chr., demonstrează că în etapa ulterioară fazei ilustrată de necropola de la Băița, grupul scitic a fost asimilat și dispare ca entitate etno-culturală din spațiul intracarpatic. Durata scurtă de existență a enclavei este subliniată și de numărul relativ mic de descoperiri post-arhaice, în comparație cu cele arhaice.

În Moldova, periodizarea materialelor scitice din această zonă s-a făcut pe baza tipologiei akinakes-urilor. Prima și a doua grupă, au fost datate în prima și a doua jumătate a secolului al VI-lea, iar ultimele două tipuri în prima și respectiv a doua jumătate a secolului al V-lea î. de Chr.: o ultimă grupă a fost datată la limita dintre secolul al V-lea î. de Chr. și al IV-lea î. de Chr. După această datare, se poate concluziona că pe teritoriul Moldovei a existat o serie de akinakes-uri mai vechi, care la începutul secolului al V-lea î. de Chr. nu mai erau vehiculate (Mihăilescu-Bârliba 1976, 114). Apariția și încetarea unor tipuri de pumnale în această zonă nu a fost explicată încă. Diferitele periodizări ale materialelor de caracter scitic atât din spațiul transilvan, cât și din cel extracarpatic au fost făcute de diferiți cercetători pentru a-și susține diversele teorii privitoare la populațiile existente în spațiul românesc la sfârșitul Hallstatt-ului.

Avându-se în vedere faptul că enclava scitică din Transilvania este cunoscută numai din descoperiri funerare, analiza ritului și ritualului funerar este deosebit de importantă, în special în comparație cu cele ale populației autohtone. Ritul funerar, ce se manifestă prin folosirea incinerăției sau înhumației, este unul dintre elementele cele mai tranșante în comparațiile și deosebiriile ce se pot face între diferitele comunități.

Privitor la comunitățile autohtone, părerea unanim acceptată este aceea că foloseau incinerăția, după cum rezultă din cercetările efectuate, în necropolele de la Ferigile (Vulpe 1967; 1979), Bârseșii (Morintz 1957; 1961), Sanislău II (Németi 1972).

În contrast cu acest rit, specific populației traco-dacice autohtone, grupul scitic practică înhumația, rit aproape exclusiv în lumea scitică nord-pontică (Vasiliev 1980, 41, nota 153). Deși în necropola de la Băița apar mai multe morminte de incinerăție, înhumația rămâne preponderentă în cadrul enclavei scitice, cu un procent de 94% (Vasiliev 1980, 41).

Perpetuarea incinerăției la populația autohtonă pe tot parcursul epocii hallstattiene, evidențiază continuitatea tradiției locale, în opoziție cu ritul înhumației caracteristic scitilor, scoțându-se astfel în evidență -sub acest aspect- caracterul străin, intrusiv, al acestei enclave în spațiul românesc. Avându-se în vedere faptul că spre sfârșitul existenței grupului scitic în aria intracarpatică, acesta adoptă și ritul funerar autohton, nu se poate afirma că populația băștinașă și-a abandonat ritul tradițional, în urma influenței culturale (Vasiliev 1980, 41-42).

Prin urmare, ritul este unul dintre primele elemente ce separă cele două entități culturale, diferențele fiind sesizabile și în ritualul funerar, precum și în inventar. Dintre elementele ritualului, depunerea inventarului funerar prezintă o importanță deosebită, deoarece este unul dintre factorii care fac distincția între populația autohtonă și cea intrusivă chiar și după adoptarea incinerăției de către enclava scitică.

Modul identic de dispunere a inventarului în mormintele scitice din Transilvania și în cele ale grupurilor din nordul Mării Negre este clar reliefat prin așezarea armelor. Poziționarea armamentului demonstrează că în momentul înhumării era respectată poziția de purtare a acestuia. Astfel, săgețile și resturile de tolbă, precum și gorythos-ul se găsesc, de obicei, lângă femurul stâng, în spațiul dintre genunchi și extremitatea bazinului - în M.9 de la Cristești (Zrinyi 1965, 30), în M.3 de la Ozd (Vasiliev, Zrinyi 1974, 91) etc. - fiind așezate însă și pe partea dreaptă, chiar dacă în mod extrem de

rar la Batoș (Vasiliev 1966, 411); lăncile se află în zona humerusului, fie în partea dreaptă-în M.1 = 6/1949 de la Teiuș (Horedt 1953, 802), fie în cea stângă-în M.2/1969 de la Teiuș (Vasiliev, Badea, Man 1973, 28); akinakes-urile se află uneori pe partea dreaptă-în M.9 de la Cristești (Zrinyi 1965, 29), alteori pe partea stângă a bazinului-în M.2 de la Ciumbrud (pl. II/1) (Ferenczi 1965, 91). Toate aceste poziționări se regăsesc în cadrul lumii scitice nord-pontice (Vasiliev 1980, 54-55, notele 265, 268, 271).

Din inventarul funerar fac parte și ofranda de carne și vasele (fig. II/2), care erau depuse în general, la sud de schelet, indiferent de orientarea acestora, excepție făcând M.6 din necropola de la Blaj care avea vasele dispuse la nord de schelet (Vasiliev 1972, 27). Modul de depunere al vaselor și ofrandei este identic cu cel întâlnit și la nordul Mării Negre (Vasiliev 1980, 55, nota 274).

Asemeni armamentului, care respectă poziția firească de purtare, și podoabele sunt plasate acolo unde au fost purtate în timpul vieții: inelele de buclă sunt amplasate de o parte și de alta a craniului, aproximativ în dreptul orificiului urechii (fig. II/2); mărgelutele de caolin, asociate cu cochili Kauri, perle de sticlă și chihlimbar, se află de regulă în jurul mandibulei și uneori în jurul craniului sau pe craniu, poziția lor arătând că erau purtate ca salbe sau diademe; plăcuța de aur din M.7 de la Blaj (Vasiliev 1972, 27), plasată pe humerusul drept, demonstrează folosirea lor ca aplici pentru îmbrăcăminte (Vasiliev 1980, 53-54).

Aceste situații sunt exemplificate prin descoperirile din necropole precum cele de la Blaj (Vasiliev 1972, 27) pentru inele de buclă; și Blaj-în M. 1, 2 și 7 (Vasiliev 1972, 22, 26,27), Ozd - în M. 8, M. 9-10 și 13 (Vasiliev, Zrinyi 1974, 93-95) și Teiuș (Horedt 1953, 802) pentru colierele și diademele din mărgelute de caolin. Amplasarea acestor podoabe este identică cu a celor din mormintele scitice nord-pontice (Vasiliev 1980, 54, notele 260 și 263).

Din cele prezentate mai sus rezultă că o serie de piese (arme, podoabe, ofrande) își au un loc prestabilit în morminte, iar similitudinile până la identitate cu situația din lumea scitică nord pontică, demonstrează că mormintele de înhumatie din Transilvania se încadrează în "normele" ritualului funerar caracteristic acestei lumi, deosebindu-se însă de fondul local, ceea ce demonstrează caracterul intrusiv al înhumantilor în spațiul transilvan.

După prezentarea ritului și ritualului funerar al grupe scitice din Transilvania, o mențiune și analiză speciale trebuie făcute cu privire la mormintele de incineratie, prezență sporadică în cadrul necropolelor de înhumatie.

În cadrul necropolei de la Ciumbrud (jud. Alba) au fost descoperite și morminte de incineratie (pl. II/1). Unul aparținea unui copil, ale cărui rămășițe cinerare erau depuse într-● ceașcă cu umăr și toartă supraînălțată. Ceașca, fără inventar funerar, a fost depusă într-un mormânt de înhumatie, ce conținea scheletul unei femei, ceașca aflându-se lângă mâna stângă a femeii (Ferenczi 1965, 98; Vasiliev 1980, 56). Al doilea mormânt de incineratie avea o groapă dreptunghiulară, orientată NV-SE, ca și mormintele de înhumatie. Oasele calcinate, împreună cu câteva fragmente din obiecte de fier trecute prin foc au fost depuse în partea superioară a gropii, acolo unde ar fi trebuit să se afle craniul și toracele defunctului, în cazul înhumării (Ferenczi 1965, 101). Al treilea mormânt de incineratie de la Ciumbrud a fost descoperit în cadrul campaniei din 1957, "mormântul cu cenușă împrăștiată": resturile umane calcinate erau împrăștiate pe o suprafață de 50 cm, pe sol, alături de care s-a găsit o strachină cu buza evazată și un vârf de lance (Ferenczi 1965, 104).

În necropola de la Băița au fost descoperite 12 morminte, din care șapte morminte de incineratie. În cazul tuturor mormintelor, resturile cinerare au fost depuse în gropi rectangulare, ușor ovalizate, orientate NV-SE, forma și orientarea lor fiind identice cu gropile mormintelor de înhumatie.

Ca mărime, gropile mormintelor de incineratie sunt de asemenea identice cu a celor de înhumatie, resturile cinerare fiind depuse în jumătatea de NV a gropii, acolo unde în cazul înhumării s-ar fi aflat craniul și toracele. Cu excepția deosebirilor de rit, ritualul funerar este similar până la identitate cu cel practicat în cazul mormintelor de înhumatie. Aceste similitudini în ritual arată legătura strânsă între cele două tipuri de morminte aflate în necropola menționată (Vasiliev 1976, 60-61; 1980, 57).

Amplasarea inventarului în groapă, în cazul mormintelor de incineratie, s-a făcut după aceleași norme ca și în cazul înhumatiei. Astfel, armamentul a fost depus ca și când defunctul ar fi fost înhumat: pe partea stângă tolba și săgețile, lancea în dreptul humerusului, cu vârful în sus, iar akinakes-ul tot pe partea stângă, în dreptul bazinului, cu vârful în jos. Acest mod de aranjare a

inventarului este atestat în mormântul nr. 10, mormânt de incinerare, mod similar cu cel al mormântului nr.7, mormânt de înhumare, ambele din necropola de la Băița (Vasiliev 1976a, 62-62).

În comparație cu aceste morminte de incinerare scitice, populația autohtonă depune resturile cinerare în urne și în gropi de mici dimensiuni, ca în cazul mormintelor de la Curtuișeni (Nánási 1969, 86-87), Recea (Buzdugan 1968, 73-75) și a necropolei de la Sanislău II (Németi 1972, 123-128).

Astfel, se poate concluziona că biritualismul detașează necropola de la Băița de lumea scitică nord-pontică, unde mormintele de incinerare sunt foarte rare. Sub influența factorului tragic autohton, grupa scitică din Transilvania capătă o evoluție proprie, fapt ce explică și trecerea la incinerare, evidențiindu-se astfel faza avansată în care se afla procesul asimilării grupului scitic din Transilvania, în prima jumătate a secolului al V-lea î. de Chr. (Vasiliev 1980, 32), când - pe baza inventarului - se datează necropola de la Băița.

Acest proces de asimilare se face simțit și în evoluția motivelor decorative întâlnite pe unele obiecte scitice. În contrast cu motivistica ornamentală geometrică, specifică populației autohtone hallstattiene, grupul scitic introduce în spațiul intracarpatic, stilul animalier

Motivul animalier apar exclusiv pe categorii specifice culturii scitice: aplici de tolbă, teci de pumnal, vârfuri de baldachin, piese de toaletă (fig. III/3,4,5 ; fig. IV/3). Atât motivistica cât și maniera și stilul de execuție își află analogii în zona nord-pontică. Această artă animalieră apare în spațiul intracarpatic odată cu intrusiunea grupului scitic și dispare odată cu asimilarea lui de cultura autohtonă, la mijlocul secolului al V-lea î. de Chr., în La Tène-ul dacic perpetuându-se stilul geometric tradițional autohton (Vasiliev 1980, 119).

Pe oglinzile de la Jacu, Păuca (fig. III/5) și Râșcruci (Vasiliev 1980, 113, notele 653 și 654) apare motivul cerbului, animalul fiind redat în poziție șezândă. Același motiv apare pe aplicile de bronz descoperite la Sf. Gheorghe (Székely 1960, 374) și Șeica Mică (Crișan 1965a, 791-795). Analogiile cele mai apropiate pentru reprezentările animaliere de pe ambele categorii de piese se află în lumea scitică nord-pontică (Vasiliev 1980, 120, notele 687-688).

Alte motive caracteristice artei animaliere scitice din nordul Mării Negre sunt: pantera și capul de berbec. Motivul panterei apare pe mânerile oglinzilor de la Jacu, Păuca și Ghindari (fig. III/3) (Vasiliev 1980, 113, nota 651), găsindu-și analogii identice pe oglinzile descoperite în nordul Pontului. Motivul capului de berbec reprezintă unul dintre motivele preferate ale artei scitice arhaice din spațiul răsăritean (Vasiliev 1980, 121, nota 690), reprezentări ale aceluiași motiv dând analogii identice pentru mânerile oglinzilor descoperite la Râșcruci și Turda (fig. III/4) (Vasiliev 1980, 113, notele 654 și 652).

Toate motivele animaliere (feline, protome de cal, motivul felinei încolăcite, motivul capului de pasăre răpitoare etc.), care apar pe piese diferite (gorythos-uri, teci de pumnal ca cel de la Firminiș (fig. V/1,3), gardă de akinakes asemeni celui de la Dobolii de Jos) din spațiul românesc își găsesc perfecte analogii în cadrul lumii scitice nord-pontice. Motivele caracteristice artei animaliere apar numai pe artefacte specifice culturii scitice și străine mediului autohton. Acest fapt, alături de stilul și maniera de redare a motivelor, și împreună cu analogiile cele mai apropiate demonstrează locul de origine și anume cel răsăritean scitic, precum și apartenența etno-culturală a enclavei care aduce în spațiul românesc această manieră de reprezentare.

Aserțiunea este întărită și de faptul că arta animalieră apare în Transilvania numai în mormintele de caracter scitic, dispărând ca formă de exprimare artistică în acest areal odată cu asimilarea grupului de către populația autohtonă în prima jumătate a secolului. Stilul se modifică odată cu accentuarea procesului de asimilare, fapt dovedit de adoptarea motivisticii geometrice care apare pe obiecte tipic scitice -oglinzile de la Cipău și Aiud (fig. III/1,2)- sau pe artefacte din necropole post-arhaice ca cea de la Comlod (fig. IV/1,2).

Din cele expuse mai sus, rezultă că o prezență scitică efectivă în această zonă a Europei, nu numai în spațiul românesc (cuprinzând atât Moldova cât și Transilvania), dar și în cel ungar și cel al fostei Cehoslovacii (necropola de la Chotin), nu mai poate fi negată, enclava din Transilvania fiind unul dintre grupurile scitice care în diferite împrejurări istorice și etape, au pătruns în unele zone din Europa central-estică.

BIBLIOGRAFIE

- Aricescu 1965 - A. Aricescu, *Cazanul scitic de la Castelu*, în *SCIV*, 3, 16, 1965, p. 565-570.
- Buzdugan 1968 - C. Buzdugan, *Mormântul hallstattian descoperit la Recea*, în *Carpica*, I, 1968, p. 73-76.
- Căpitanu 1968 - V. Căpitanu, *un mormânt hallstattian, descoperit la Cimbala*, în *Carpica*, I, 1968, p. 69-72.
- Crîșan 1964 - E. Crîșan, *Un craniu trepanat din necropola scitică de la Cristești*, în *ActaMN*, I, 1964, p. 79-86.
- Crîșan 1965 - I. H. Crîșan, *Săpături și sondaje în valea mijlocie a Mureșului*, în *ActaMN*, II, 1965, p. 39-76.
- Crîșan 1965a - I. H. Crîșan, *Once more about the scythian problem in Transylvania*, în *Dacia*, N.S., IX, 1965, p. 133-145.
- Culică 1967 - V. Culică, ● *unealtă scitică de orfăurărie la Dunărea de Jos*, în *SCIV*, 4, 18, 1967, p. 677-685.
- Dušek 1964 - M. Dušek, *Regiunile carpato-dunărene și sudul Slovaciei în etapa hallstattiană târzie*, în *ArhMold*, II-III, 1964, 273-298.
- Fedorov 1959 - G. B. Fedorov, *Rezultatele și problemele principale ale cercetărilor arheologice din sud-vestul URSS, referitoare la primul mileniu al e.n.*, în *SCIV*, 2, 10, 1959, p. 371-408.
- Ferenczi 1965 - Șt. Ferenczi, *Cimitirul "scitic" de la Ciunbrud (partea I)*, în *ActaMN*, II, 1965, p. 77-105.
- Ferenczi 1969 - Șt. Ferenczi, *Cimitirul "scitic" de la Ciunbrud (partea IV)*, în *ActaMN*, VI, 1969, p. 47-65.
- Florescu 1971 - A. C. Florescu, *Unele considerații asupra cetăților traco-getice (hallstattiene) din mil. I e.n. de pe teritoriul Moldovei*, în *Cercetări istorice*, 2, 1972, 102-118.
- Herodot - Herodot, *Istorie*.
- Horedt 1953 - K. Horedt, *Cercetări arheologice din reg. Hoghiz-Ugra și Teiuș*, în *Materiale*, I, 1953, 800-805.
- Marinescu 1972 - G. Marinescu, *Considerații asupra așa-zisei "probleme scitice" în lumina descoperirilor arheologice de pe teritoriul României*, în *File de istorie*, II, 1972, p. 25-35.
- Maximilian 1959 - C. Maximilian, *Contribuție la studiul antropologic al craniilor din curganele de la Cavalcar*, în *Probleme de antropologie*, IV, 1959, p. 47-64.
- Mihăilescu-Bârliba 1976 - V. Mihăilescu-Bârliba, *The akinakai of Moldavia. A new discovery*, în *Thraco-Dacica*, 1976, p. 109-117.
- Mitrea 1969 - I. Mitrea, *Un pumnal scitic descoperit la Ghindăoani (com. Bălțătești, jud. Neamț)*, în *SCIV*, 3, 20, 1969, p. 453-456.
- Moga 1939-1942 - M. Moga, *Noi descoperiri scitice în Transilvania*, în *Apulum*, I, 1939-1942, 72-79.
- Morintz 1957 - S. Morintz, *Săpăturile de la Bârsești, raport preliminar*, în *Materiale*, III, 1957, 219-226.
- Morintz 1961 - S. Morintz, *Săpăturile de la Bârsești*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 201-207.
- Nánási 1969 - Z. Nánási, *Morminte hallstattiene târzii de la Curtușeni*, în *Studii și Comunicări, Satu Mare*, 1969, p. 85-90.
- Necrasov, Botezatu 1960 - O. Necrasov, D. Botezatu, *Studiul antropologic al scheletului de la Bratei, datând din epoca I a fierului (Hallstatt)*, în *Probleme de antropologie*, V, 1960, p. 19-43.
- Németi 1972 - I. Németi, *Necropola hallstattiană de la Sanislău*, în *Studii și comunicări, Satu Mare*, 1972, p. 123-150.
- Palade 1964 - V. Palade, *Un pumnal scitic descoperit la Măcișeni (r. Bujor, reg. Galați)*, în *ArhMold*, II-III, 1964, p. 485-491.
- Párducz 1954 - M. Párducz, *Le cimetiére hallstattiene de Szentes-Vekerzug II*, în *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, tom. IV, 1954, p. 25-91.
- Párducz 1955 - M. Párducz, *Le cimetiére hallstattiene de Szentes-Vekerzug III*, în *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, tom. VI, 1955, p. 1-22.
- Párducz 1965 - M. Párducz, *Graves from the scythian age at Artand*, în *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, tom. XVII, 1965, p. 137-232.
- Pârvan 1982 - V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1982.

- Popescu 1958 - D. Popescu. *Problema scitică din Transilvania în opera lui V. Pârvan*. în *SCIV* 1, 11, 1958, p. 9-38.
- Rață 1966 - S. Rață. *Cazanul scitic de bronz din secolele VI-V î.e.n. de la Iacobeni-Dângeri (r. Săveni, reg. Suceava)*. în *ArhMold*, IV, 1966, p. 351-353.
- Székely 1960 - Z. Székely. *Mormântul scitic de la Sf. Gheorghe*. în *SCIV* 2, 11, 1960, p. 373-381.
- Vasiliev 1966 - V. Vasiliev. *Un nou mormânt scitic descoperit la Batoș (Observații pe marginea datării anticizărilor scitice din Transilvania)*. în *ActaMN*, III, 1966, p. 411-420.
- Vasiliev 1972 - V. Vasiliev. *Necropola scitică de la Blaj. Legăturile inventarului și ritului funerar cu necropolele scitice de la nordul Mării Negre*. în *Apulum*, X, 1972, p.19-64.
- Vasiliev 1976 - V. Vasiliev. *Grupul scitic din Transilvania*. în *File de istorie*, IV, 1976, p. 87-106.
- Vasiliev 1976a - V. Vasiliev. *Necropola de la Băița și problemele tracizării enclavei scitice din Transilvania*. în *Marisia*, VI, 1976, p. 49-87.
- Vasiliev 1980 - V. Vasiliev. *Scitii agatârși pe teritoriul României*. Cluj-Napoca, 1980.
- Vasiliev 1999 - V. Vasiliev. *Date noi despre necropola de incinerare de la sfârșitul primei vârste a fierului, descoperită la Uioara de Sus (jud. Alba)*. în *Thraco-Dacica*, XX, 1-2, 1999, p. 181-185.
- Vasiliev manuscris - V. Vasiliev. *Despre câteva aspecte referitoare la grupul scitic din aria intracarpatică a Transilvaniei*. manuscris.
- Vasiliev, Badea, Man 1973 - V. Vasiliev, A. Badea, I. Man. *Două noi morminte scitice descoperite la Teiuș*. în *Sargeția*, X, 1973, p.27-43.
- Vasiliev, Zrinyi 1974 - V. Vasiliev, A. Zrinyi. *Necropola scitică de la Ozd*. în *File de istorie*, III, 1974, p. 89-137.
- Vulpe 1967 - Al. Vulpe. *Necropola hallstattiană de la Ferigile*. București 1967.
- Vulpe 1970 - Al. Vulpe. *Cercetări arheologice și interpretări istorice privind sec. VII-V î.e.n. în spațiul carpato-dunărean*. în *MemAntiq*, II, 1970, p. 115-213.
- Vulpe 1979 - Al. Vulpe. *cu privire la cronologia grupului cultural Ferigile*. în *Danubius*, 8-9, 1979, p. 93-122.
- Vulpe 1989 - Al. Vulpe. *Cu privire la agatârși*. în *Symposia Thracologica*, 7, 1989, p. 62-69.
- Vulpe 2001 - Al. Vulpe. în *Istoria românilor*, vol. I, București 2001.
- Zrinyi 1965 - A. Zrinyi. *Însemnări arheologice pe marginea a două morminte găsite în cimitirul scitic din Cristești*. în *Studii și materiale*, Tg. Mureș, I, 1965, p. 27.

GENERAL CONSIDERATIONS REGARDING THE SCYTHIAN PRESENCE IN ROMANIA

SUMMARY

In this paper I have made a short presentation of the existance of the Scythian enclave in Romanian territory. Because of the nomadic style of life, their material culture is represented only by the inventory of the necropolis or of the isolated graves. The difference compared to the native population is obvious when we analyze some essential factors: the funeral rite and ritual and the art of the artefacts.

This issue, of the existance of the Scythians in Romanian territory produced a series of altercations between archeologist. Some of them state the Scythian presence in this territory, while others suggest only a Scythian influence on the native population. To support the cultural influence theory, there were perform some anthropological analysis; but the results of those analysis are not persuasive in this direction. The Scythian presence theory in Romanian territory is stated by the existance of burial necropolis in a medium in which it is practised cremation; this theory is also stated for instance by the necropolis from Băița, where there are Scythian cremation graves.